

Papež František, stavitel mostů

P. Tomáš Petráček

Papež František jako stavitel mostů přivádí církev do éry skutečně globální katolicity. V nové době už není místo pro ideologický katolicismus, který usiluje o potvrzování mocenských pozic. Součástí cesty vpřed ale musí být návrat k opravdovým kořenům – evangelium. Tak hodnotí v nové knize dosavadní Františkův pontifikát vatikanista a teolog Massimo Faggioli.

Italsko-americký historik a teolog Massimo Faggioli patří mezi nejvýznamnější znalce papežství, přednáší po celém světě a komentuje dění v katolické církvi pro nejvýznamnější média v anglosaském světě. Je autorem několika knih o moderních dějinách církve, nejvýznamnější se týkají přijetí Druhého vatikánského koncilu a jeho liturgické reformy. Obsah jeho knihy *The Liminal Papacy of Pope Francis (Hraniční papežství papeže Františka, v češtině dosud nevyšla)* z loňského roku vystihuje zdánlivě paradoxní podtitul: *Směrování ke globální katolicitě*. Paradoxní je to jen na první pohled, protože k plné katolicitě, a tedy k univerzalitě současné podobě katolické církve ještě mnoho schází.

Kniha přináší argumenty pro oba možné výklady názvu: totiž že Františkův pontifikát se odehrává ve zlomové, hraniční době, ale rovněž že jeho papežství je hraniční, přechodové hned na několika rovinách. Sám František vědomě a úmyslně zkouší a posouvá hranice, které pro něj nejsou hradbami jako spíše prahem, který vybízí k překročení či přemostění. Na tuto roli, kterou se pokouší naplnit v teologickém, historickém i geografickém významu, odkazuje už starobylý titul pontifex, stavitel mostů.

Hraniční předpoklady

K překročení hranic došlo už jeho zvolením: první jezuita, první Latinoameričan, první papež, který se narodil a vyrostl v megalopoli, navíc na jižní polokouli a v důležitém migračním centru. Několik let prožil v běžném zaměstnání. Zřejmě i proto jako první papež nemá problém se světem jako globálním multikulturním a multináboženským velkoměstem, kde křesťanství žije jako jedno náboženství mezi ostatními, a promýšlí, jak se v něm pohybovat. Jeho základní naladění je městské, kosmopolitní a pluralitní a nic z toho nevnímá jako ohrožení a synonymum sekularizace. Urbanizace se mu jeví naopak pro církev jako výzva a příležitost. Z historického hlediska můžeme dodat, že to připomíná situaci prvních čtyř století dějin křesťanství v římském impériu, tedy přirozený habitat zrození a růstu církve.

Faggioli upozorňuje, že zatímco v době studené války se církev stala ideologickým pilířem svobodného světa, František je prvním papežem, který skutečně počítá s globálním světem. Navíc zdědil církev po atentátech 9. září 2001, kdy neokonzervativci vidí církev jako součást ideologické a politické antimuslimské aliance. Za Benedikta XVI. procházela církev re-evropeizací, pokusem o její ještě pevnější provázání na západní kulturu a svět. Na rozdíl od svých dvou předchůdců František už nevidí podstatné spojení mezi osudem křesťanské víry v Evropě a budoucností katolické církve. Podle něj by řeckokatolické paradigma mělo hrát specifickou, ale ne exkluzivní roli v církvi, která hledá skutečně univerzální katolicitu. K tomu je třeba jednat otevřeně a včlenit další kulturní a jazykové kánony světové církve. Globalizace nemá znamenat vnučení západní modernizace. Jezuitský globální étos se naplňuje ve Františkově docenování rozmanitosti a plurality jazyků, kultur a projevů křesťanské zkušenosti v církvi a v odvaze hledat nová vyjádření.

František podobně jako Jan XXIII. sdílí směřování církve ke skutečnému universalismu. Usiluje o antiideologický katolicismus, ve kterém nejde o univerzální prosazení instituce, ale naopak o osvobození od kulturního a historického sebeuspokojení. Františkův mnohostranný ekumenismus, kdy je respektovaným partnerem, poutaným osobním přátelstvím s pravoslavnými, židovskými, muslimskými či letničními osobnostmi, vede k prolamování teo-

Františkovo pojetí církve není zahleděné do Evropy. Naopak je poznat, že papež skutečně počítá se všemi kontinenty.

Snímek ČTK

logických a geopolitických bariér. Zdůrazňuje také ekumenismus krve prolité pronásledovanými křesťany různých církví na celém světě.

S předchůdcem za zády

František je první papež nové éry, kdy papežství už nemusí být na doživotí, což byl typický monarchický, imperiální prvek. Mezi limity jeho pontifikátu ale patří nedokončený přechod, neuzavřené papežství Benedikta XVI. Ten navíc přijal titul emeritní papež, neodložil papežský šat ani jméno a žije dále ve Vatikánu. Po staletích tak poprvé sledujeme výkon papežské služby v situaci, kdy nelze říci, že by pontifikát předchůdce skutečně skončil 28. února 2013 – upozorňuje vatikanista.

V daném kontextu je škoda, že výslovně potvrzení emeritního papeže, že „papež je pouze jeden“, které zaznělo v rozhovoru 1. března 2021, nepřišlo mnohem dříve a razantněji – především vůči jeho okolí a obdivovatelům, pro které zůstává „skutečným“ papežem, „jejich“ papežem právě on. Do budoucna se jistě bude muset definovat role pro bývalého papeže, neboť současný stav ukázal problematická místa. Mluví se o prodlouženém pontifikátu či postrezičním papežství, což je dáno i hypermedializací katolické církve. Každý papež se musí vyrovnávat s odkazem svého předchůdce, dokončit jeho projekty, ale poprvé se tak děje za jeho života a přítomnosti.

Vyhraněná očekávání a výzvy

Hraniční byla i situace, do které byl František na konkláve zvolen papežem. Slovy Faggioliho se dá mluvit o dlouhém společném pontifikátu dvou předchůdců trvajícím 35 let, kdy těsná spolupráce dvou silných osobností žel končí sérií skandálů, jako je vlna odhalení sexuálního zneužívání, medializované boje frakcí na kurií, rostoucí izolace Vatikánu uvnitř církve i vůči světu. Konkláve roku 2013 proto hledalo muže, který dokáže vyřešit tento rozvrat bez dramatických rozhodnutí narušujících institucionální status quo. František jako zkušený církevní administrátor se k tomu zdál být ideálním kandidátem, ale stal se papežem v kritické době masivní ztráty autority a hodnověrnosti církevních institucí. Navíc je propad věrohodnosti církve i součástí celkové krize západního světa.

Rozhodnutí Benedikta XVI. abdikovat bylo přinejmenším zčásti dáno úbytkem sil na to,

zvládnout řízení kurie, ale jak následné roky ukázaly, problém je hlubší a jde přes hranice jednoho pontifikátu. Všichni papežové 20. století narazili na problém reformy a řízení římské kurie. František deklaruje, že Řím by měl být místem syntézy a setkání mezi univerzální církvi a impulsy z místních církví. Mnoho katolíků čekalo viditelnou reformu kurie, ale to odráží technokratickou mentalitu, která je Františkovi cizí. Vystupuje proti světskému kultu papeže, nechce být vnímán jako superstar, osamělý hrdina či divotvůrce. Je přesvědčený, že o budoucnosti církve se nerozhoduje na kurií, ale v místních církvích – ty musí ukázat odvahu převzít odpovědnost. Zdědil úkol vést církev v době geopolitických zmátek a chaosu, církve, která se vnitřně stala komplexnější, rozdělenější, pestřejší než kdykoliv v minulosti. Oproti svým předchůdcům se mnohem méně staví do pozice soudce a posuzovatele, ale snaží se naplnit roli skutečného stavitele mostů (pontifex).

Problém sexuálního zneužívání je mnohostranný a složitý, netýká se jen zločinů a jejich krytí. Ukázal neudržitelnost církevního modelu předchozích dvou pontifikátů, které podceňovaly místní a národní rovinu. Proto František v reakci na krizi sice vytvořil nový centrální orgán a svolal zvláštní summit biskupů, ale také povzbuzoval k reakci na místní a národní rovině. Kauza zneužívání se stala testem, zda katolická církev v novém světě obstojí. Ke svému vyřešení určitou centralizaci vyžaduje. Ve Františkově pojetí církve ale odpovědí na nerovnováhu a zneužití moci v církvi nemůže být mocenský zásah.

Důrazy na hraně

Faggioli soudí, že František je první papež, který se skutečně odváží prosazovat církev pro chudé a otevřeně se vyslovuje proti sociopolitickému statusu quo. Důraz na chudé a snaha dokládat své pojetí církve osobním svědectvím ho spojuje s papežem Janem XXIII., stejně jako akcent na větší zohlednění geografického a historického kontextu vývoje papežství, důvěra vůči koncilním a synodálním prvkům církevního života či přesvědčení, že církev se má nechat vést spíše evangeliem než zděděnými církevními normami a předpisy. Teologický návrat k tradici v jejích pojetí znamená jít až k samému zdroji, k evangelium.

Pastorační péče o marginalizované vyžaduje novou schopnost jít v papežské službě do krajnosti – jak symbolickými gesty, tak v papežově výkonu učitelského úřadu. Františkův pontifikát spadá do doby stále viditelnější a rostou-

cí krize ekonomické a politické globalizace, do věku hněvu, kdy povstávají reakcionářská, šovinistická, nacionalistická a izolacionistická hnutí. Církev nemůže předstírat, že se jí to netýká, naopak: je to příčina narůstajících napětí uvnitř církve – varuje Faggioli. Hněv je patrný i uvnitř katolické církve, jak mezi tradicionalisty, tak mezi progresivními katolíky frustrovanými nenaplněnými nadějemi na reformu po Druhém vatikánském koncilu. Udržet jednotu je stále složitější.

Papež František se nebojí dát do služeb života církve velmi tradiční prvky. Typickým výrazem bylo využití středověké instituce jubilejního roku pro vyjádření jeho důrazu na Boží milosrdenství. Ten se stal symbolem rozchodu se středostavovským pohodlným křesťanstvím 19. a 20. století a výrazem spojení církve s chudými, vůle reflektovat skutečnost – např. komplikovanou sociální a ekonomickou realitu mnoha rodin v současném světě. Snaží se odideologizovat teologickou debatu, prolamovat různé druhy omezení, do nichž se církev sama v minulosti uzavřela. Bořit přehradu mezi klérem a laiky, starými řády a novými duchovními hnutími, mezi farní a kategoriální pastorační.

Františkův stálý důraz na hodnotu rodiny a distance od západního individualismu ukazuje, že mu nelze dát nálepku „liberální katolík“. Interpretovat jádro křesťanství z perspektivy periferií neznamená přijmout progresivní západní teologii. František podporuje neideologický a nenostalgičtý přístup ke koncilu a dalším tradicím církve. Odmítá hledat pomoc politické moci pro ochranu a podporu církve, ale také každé pojetí katolicismu jako politického, kulturního nebo civilizačního impéria. Odmítá koncept střetu civilizací, z něho vyplývající zahraniční politiku a zneužívání křesťanství v jeho službě.

Opozice uvnitř církve kvůli pastoračním prioritám a přenosu důrazu na chudé vnímá Františkův pontifikát jako hrozbu pro západní civilizaci a konec katolicismu coby západního náboženství. Místo vyčerpávajících bojů František formuluje nové výzvy, kam patří potřeba zrodu teologie migrace v době krize národních států, teologie kultury uprostřed krize multikulturalismu a teologie vědy v době vlny scientistního dogmatismu a náboženského fundamentalismu. Z Faggioliho knihy plyne, že pokud jde o Františkovo schopnosti, patří mezi nejpodeceňovanější papeže v dějinách. Jenže právě ve své slabosti, třeba právě pro své snilkovství, dokáže být překvapivě silný.

Autor je historik, působí na Univerzitě Hradec Králové.